

Бранислав Осџојић, Никшић

О ЈЕДНОЈ КОНСТРУКЦИЈИ С ПРЕДЛОГОМ
ЗА У ЊЕГОШЕВУ ЈЕЗИКУ
СА СИНТАКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ СТРАНЕ

Предлог за има врло широк дијапазон употребе у стандардном српскохрватском језику. Вежући се за *генитив*, *акузатив* и *инструментал* с основним својим значењем намјене, лепеза његових значења се грана у више смјерова, а у споју с поменутиим падежима врши више различитих функција. Но, није нам циљ да овдје говоримо о свим његовим везама са падежима и о њиховим значењима у нашем језику. Као што се из самога наслова види, ријеч је о једном његовом споју, управо о вези за +*инфинитив* у Његошеву језику. Стога ћемо наше излагање и усмјерити у поменутом правцу.

Још је Т. Маретић у свом *Језичком савјетнику* 1924. године¹ оштро осудио употребу поменуте предлошко-глаголске везе квалификујући је као једну од грубљих грешака у савременом српскохрватском језику. Маретић је тада изричито констатовао да је једино исправно рећи „*јабuka добра за јело*, а не *јабuka добра за јести*.“

И наши новији граматичари прописивали су овој конструкцији ненормативан карактер удаљавајући је такође из књижевнојезичког идиома.² Ту су синтаксичку везу осуђивали и писци школских уџбеника основношколских и средњошколских уопште. Други су опет лингвисти оцјењивали преко стручних часописа вриједност ове конструкције дајући јој нелитераран карактер и позивајући уредништва наших часописа и листова, дописнике културних, спортских

¹ Т. Маретић, *Језички савјетник*, 179.

² Исп. М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, Београд 1974, 775.

и друштвених рубрика да се клоне ове предлошко-инфинитивне везе.³

Сви, дакле, устају против ове „грубе прешке“ и слажу се у томе да овој конструкцији нема мјеста у књижевном језику српскохрватском. И ми се слажемо са таквим оцјенама наших лингвиста. Овај чланак и не пишемо с циљем да се боримо за спас нечега што се не може спасити, али нас је повукла недефинисаност и нејасност поријекла ове предлошко-инфинитивне везе у нашем језику прије свега, па затим и сама семантичка вриједност њена у Његошеву језику.

Његош је, да одмах сада истакнемо, употребљава у стиховима:

Само да сте цару на бјељегу / за примити од мене дарове
(ГВ, 1101—1102); А људске су доста силе слабе / за изна-
ћи оно часа није (Шћеп. м., 321—322); Но је боље по-
вратит хризаду, / за угодит богу великоме (МП, 198);
Јер на силу ударите / Отмановић силна цара / за помоћи
Москве краљу (С, 38)

које наводи Данило Вушовић у студији о Његошевом језику. А више таквих примјера, како се види из књиге проф. М. Стевановића *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца* и Банашевићевих коментара *Горског вијенца*, наводи Јефто Миловић из Његошеве *Свободијаде* (Задарска ревија 1965, стр. 62—63).

Пред нама су сада два питања на која треба дати одговор, и то: прво — да ли је ова конструкција у Његошеву језику његова домаћа, аутохтона, или је дошла у његов језик са стране — а у вези са тим, разумије се, и каква је њена семантичка вриједност у Његошевим стиховима? И, друго — откуда ова појава у нашем језику?

Питања се међусобно не искључују. Напротив, комплетирају се и неодвојива су, па ћемо их стога и разматрати у јединству.

У наведеним примјерима *инфинитив* с предлогом *за* „заокругљује“ потенцијалну и семантичку вриједност својих „управних ослонаца“. Тако, на примјер, у првом Његошевом стиху инфинитивна конструкција с предлогом *за* функционално је обиљежила једну намјерну реченицу која је у синонимској опозицији с везником *да* и презентом (за примити = да примите). А, на скоро исти начин се понашају и остали овдје наведени примјери.

Инфинитив и презент у једном и у другом случају откривају потенцијалне вриједности управних ријечи, односно реализују дио садржаја који се налази скривен у управној ријечи. У таквим моделима исказивања садржаја главне

³ Исп. Љ. Јонке, *То није за вјеровати*, Језик I, 151—152.

ријечи с предлогом *за* и *инфинитивом* као да се осјећа потреба за истицањем или бар прецизирањем финалности, односно потенцијалности, јер предлог *за* посједује и стварно такву семантичку вриједност.

Проучаваоци језика наших старијих списа, посланица и писама, тестамената и дародавница, па затим језика наших старијих писаца, односно писаца предвуковске, вуковске и поствуковске епохе, а у неким случајевима и језика савремених писаца биљеже ову конструкцију у својим изворницима као сасвим обичну.⁴

И наши испитивачи народних говора српскохрватских неријетко биљеже ову појаву као честу у свакодневном разговорном језику. Нотирали су њу и најстарији лексикони наши. Управо уведена је у најстарије наше речнике, и то: *Микаљину, Белину, Бјелостјенчеву* и *Даничићеву*.

Сва мишљења о поријеклу ове конструкције своде се на два виђења. У њој се види романски утицај, с једне стране, или германски утицај, с друге стране. Испитивачи језика писаца са сјеверне територије нашег језичког подручја виде у конструкцији *за + инфинитив* германизам, а они који описују језик писаца из наших јужних крајева мисле да је у питању романизам. Неки су ту још прецизнији па говоре да је ријеч о италијанизму, други да је поменути веза дошла под утицајем француског језика и сл., а трећи опет сасвим јасно истичу да се појава у језик писаца инфилтрирала из њемачког језика. Мања група лингвиста говори о овој конструкцији као о романско-германској видећи у њој и један и други утицај.⁵ Испитивачи језика појединих писаца, уколико се задржавају на овој конструкцији, истичу да је она дошла под утицајем лектире не везујући писца регионално за сјевер или југ, односно германски или романски утицај. Тако, на примјер, Херта Куна сматра да је веза за *+ инфинитив* у Доситеја Обрадовића „инспирирана утицајем лектире: њемачке, италијанске, а и француске.“⁶

Иако конструкција *инфинитива* с предлогом *за* није особина српскохрватског књижевног језика, нити је пак типична за језик културне комуникације, не може се рећи да се не јавља у нашим народним говорима нити пак да није била распрострањена ни честа у писаним изворницима. Напротив, она је сасвим честа у говору чакаваца, кајкаваца

⁴ В. Б. Остојић, *Језик Петра I Петровића*, ЦАНУ Титоград 1976. год. 237—238. и тамо наведену литературу. Види и М. Стевановић, *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца*, Београд 1976, 86—88.

⁵ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, Београд 1976, 87, Љ. Јонке, *То није за вјеровати*, *Језик I*, 152.

⁶ Х. Куна, *Језичке карактеристике књижевних дјела Доситеја Обрадовића*, Сарајево 1976, 111.

и штокаваца икаваца и јужних јекаваца.⁷ За њу данас знају и остали наши говори. Решетар наводи примјере овога типа из Приморских лекционара XV вијека.⁸

Она је забиљежена у језику чакавских, стародубровачких и далматинских писаца,⁹ а потврде налазимо за њену врло широку употребу и у језику војвођанских и славонских писаца предвуковског, вуковског и поствуковског периода,¹⁰ па затим за њу знају и најстарији босански писци.¹¹ И, што је посебно занимљиво, везу за + *инфинитив* налазимо и у језику неких савремених писаца.¹²

Што се тиче ове конструкције која је — као што се из наведених примјера види — у језику нашега писца веома честа у финалној допуни са потенцијалним значењем, треба имати у виду чињеницу да у народним говорима Његошева ужег завичаја ова конструкција није забиљежена.¹³ У описима црногорских говора ову везу су забиљежили Б. Милетић за говор Црмнице¹⁴ и Л. Вујовић за Мрковиће.¹⁵ Појава је врло фреквентна у језику Његошева стрица Петра I Петровића¹⁶ и претходника им Владике Данила, што нам свакако говори или о ранијој знатно већој распрострањености њеној у говорима Његошева завичаја, па затим у непосредном утицају на Његошев језик, или пак Његош према овој особини мање-више значи продужење литерарне традиције дубровачко-далматинских писаца који су му били добро познати, односно дјелимично продужење особине сусједних периферијских говора, а удаљавање од дијалекатске базе средишњих црногорских говора, чија је основица веома при-

⁷ Л. Зима, *Некоје већином синтаксичке разлике између чакавштине и штокавштине*, Загреб 1887, 306.

⁸ М. Решетар, *Приморски лекционари XV в.* (Рад ЈАЗУ 136, стр. 196).

⁹ Л. Зима, *Некоје већином синтаксичке разлике између чакавштине, кајкавштине и штокавштине*, (Загреб 1887, 306)

¹⁰ А. Албин, *Језик новина Стефана Новаковића (1792—1794)* Матица српска, Нови Сад 1968, 101; За Ј. Рајића в. РЈАЗУ књ. 21, стр. 666. Ј. Јерковић, *Језик Јакова Игњатовића*, Нови Сад 1972, 274 Ј. Кашић, *Језик Милована Видаковића*, Нови Сад 1968, 128; Херта Куна, *Језичке карактеристике књижевних дјела Доситеја Обрадовића*, Сарајево 1970, 111; Т. Маретић, *Језик славонских писаца*, Рад 180, ЈАЗУ Загреб, стр. 232. Р. Алексић, *Језик Матије Антун Релковића*, Јужнословенски филолог X, 149.

¹¹ Славко Вукомановић, *Језик Стипана Марковца Маргитића*, Београд 136.

¹² В. Анић, *Језик Анте Ковачића*, Загреб 1971, 63.

¹³ М. Пешикан, *Староцрногорски, средњокатунски и љешански говори*, Српски дијалектолошки зборник XV, Београд 1965.

¹⁴ Б. Милетић, *Црмнички говор*, Српски дијалектолошки зборник IX, 1940, 561.

¹⁵ Л. Вујовић, *Мрковићки дијалекат*, Српски дијалектолошки зборник XVII, 290.

¹⁶ Б. Остојић, *Језик Петра I Петровића*, ЦАНУ, Титоград 1976, 238.

сутна у језику Петра I и Петра II Петровића Његоша.¹⁷ Но, у сваком случају преко наших приморских говора, па затим говора Црмнице¹⁸ веза за + *инфинитив* могла је бити блиска језичком осјећању Петра II Петровића Његоша.

Наши овдје истакнути подаци о употреби везе за + *инфинитив* у језику најстаријих докумената српскохрватских, језику наших старијих и дјелимично новијих писаца, па затим у народним говорима српскохрватским — пружају могућности и за друкчије објашњење поријекла ове појаве.

Мислим да је за објашњење њенога поријекла неопходно истаћи, прије свега, сљедеће елементе:

Први пут веза за + *инфинитив* у источним областима српскохрватске језичке територије се јавља 1198. годне (*Велики Жупан С. Немања, Мон. серб. 4*), па затим нотирана је и на југу у запису из 1407. године (*Отворено писмо Дубровчана, Спом. Срп. 2, 59*).¹⁹ И континуитет њене употребе је чврст у писаним документима кроз цијели средњи вијек. То као прво.

Друго — појава је нотирана у многим нашим народним говорима, и то не само јужним, боље рећи приморским који гравитирају према Италији, нити пак само у сјеверним већ и у централним нашим говорима. За појаву знају сва три наша наречја, знају за њу неки црногорски говори, славонски, посавски, говори Срема, па и босански говори.

И, треће — требало би уважавати и чињеницу да се инфинитив у ранијим фазама свога развоја и развоју језика којем припада функционално више осјећао као самостална категорија, па се, разумљиво је, и чешће јављао у самосталним функцијама у реченици — у субјекатској функцији, на примјер, или је пак био обичнији с предлозима приближавајући се тиме именици и, на неки начин, обиљежавајући своју самосталност.

Ако се узму у обзир поменути подаци, онда би се могло и друкчије тумачити поријекло ове предлошко-инфинитивне везе.

¹⁷ Д. Вушовић, *Прилози проучавању Његошева језика*, Јужно-словенски филолог IX, Београд 1930; Б. Остојић, *Језик Петра I Петровића*, ЦАНУ, Титоград 1976.

¹⁸ „Говори Црмнице, а посебно у југоисточном дијелу, имају заједничких црта са периферијским приморским говорима (већа архаичност и више се осјећа туђи утицај), тако да у односу на приморске говоре и централне црногорске представљају прелазни карактер (в. Р. Бошковић — М. Матецки, *Przegląd dialektów Starej Czernogory (z uwzględnieniem gwar sąsiednich)*, *Bulletin international de l'Académie polonaise des sciences et des lettres. Classe de philologie, classe d'histoire et de Philosophie, Cracovie*, 1932; М. Пешикан, *Старо-црногорски средњокатунски и љешански говори*, Српски дијалектолошки зборник XV, стр. 19); Б. Остојић, *Језик Петра I Петровића*, ЦАНУ, Титоград 1976, стр. 238 — напомене 815.

¹⁹ *Рјечник ЈАЗУ*, књ. XXI, стр. 666. и 667.

У сваком случају тачно је да веза за + *инфинитив* не може бити у језику наших писаца предвуковске, вуковске и поствуковске епохе никакав утицај са стране. Дошла је она у њихов језик из народних говора у већини случајева и потпомогнута је утицајем из књижевне традиције. Не може се ова појава, на примјер у језику Његошеву, тумачити ни као романизам ни као германизам. Није ту утицај италијанског или француског језика, није могла оставити трага ни њемачка литература. Ми бисмо прије рекли то је у Његоша утицај народних говора и језика домаћих писаца које је он добро познавао. Саму појаву за + *инфинитив*, пратећи је у историјско-језичком континуитету, везали бисмо прије за балканизам који је уосталом везан и за грчку синтаксу.²⁰ Даљња испитивања, уз уважавање чињенице да се инфинитив — чија природа, не само у српскохрватском језику, него и иначе, није довољно испитана — у најстаријим епохама и нашег језика често удруживао с предлозима,²¹ и то баш с предлозима који означавају циљ или намјену — могла би се окренути и у смјеру доказивања аутентичности ове особине у српскохрватском језику.

Прецизним извлачењем на видјело свеукупности функционисања ове предлошко-инфинитивне везе из писаних докумената разних садржинских слојева и разних епоха, а прије свега оних најстаријих, дошло би се до прецизнијих и убједљивијих доказа о поменутој аутентичности.

²⁰ Исп. Ирена Грицкат, *Студије из историје српскохрватског језика*, Београд 1975, 57.

²¹ Ирена Грицкат, *Актуелни језички и текстолошки проблеми у старим српским ћирилским споменцима*, Београд 1972, 88.

Branislav Ostojić, Nikšić

ON A CONSTRUCTION WITH THE PREPOSITION ZA (FOR)
IN NJEGOŠ'S LANGUAGE FROM THE
SYNTACTIS-SEMANTIC VIEW

Summary

In this paper the author follows the use of the construction *za (for) + infinitive* from the oldest times in the written original and the vernacular speeches of Serbocroatian. He observes it, then, at the semantic and syntactic level, pointing out its final and potential value. And, he connects its origin either with the Balkanism — the Greek syntax, or with its autochthonic origin in Serbocroatian that could be proved in a detailed investigation.

